

1901-1909 - Overtoomsesluis

Op ruime afstand van het oude centrum van Amsterdam ligt al sinds de middeleeuwen een belangrijk knooppunt in de weg- en waterverbindingen van Amsterdam met steden zoals Leiden. Wij bevinden ons hier op een historische plaats, die een grote rol heeft gespeeld in de geschiedenis van Amsterdam. Misset heeft deze locatie meerdere keren afgebeeld, mogelijk omdat er toen al signalen waren dat de Overtoomsesluis verplaatst zou gaan worden.

Het Hoogheemraadschap van Rijnland was steeds op zoek naar afwateringsmogelijkheden voor nieuwe ontginningen. In 1413 verleende Graaf Willem VI toestemming om vanaf de Nieuwe Meer en de Schinkel een wetering te graven met spuisluisen in de Spaarndammerdijk naar het IJ, waarop Amsterdam hevig protesteerde, omdat hiermee een ongewenste open verbinding met het buitenwater ontstond. Het leverde het gevaar op dat in die woelige tijden een vijand via die onverdedigbare sluisen de stad onder water kon zetten.

In 1437 is sprake van de voltooiing van het 'opbreken' van de sluis en

het weer sluiten van de Spaarndammerdijk en ondanks protesten van Rijnland bleef hij dicht. Omdat daardoor de wetering en de sluisen onbruikbaar werden, was dit verspilling van geld ofwel 'verloren cost'. Zo valt de naam Costverloren Wetering (tegenwoordig Kostverlorenvaart) te verklaren.

Bekend is natuurlijk het verhaal van het Mirakel van Amsterdam dat zich in 1345 voltrok. Dat leverde een grote toestroom op van pelgrims naar de Kapel ter Heilige Stede aan de Kalverstraat. Om die in goede banen te leiden, werd vanaf het dorp Sloten een pad aangelegd, de Heilige Weg.

- ▲ 1893 - De Overtoomsesluis met dubbele ophaalbrug; rechts de Dubbele Buurt en links Sloterkade - foto door Jacob Olie (SAA)
- ◀ 1900 - Detail uit een kaart uit 1900 met de Overtoomsesluis tussen Schinkel (onder) en Kostverlorenvaart (boven) (SAA)
- ◀◀ 1904 - Overtoomsesluis met ophaalbrug naar de Sloterzijde. Tot 1893 lag hier een dubbele ophaalbrug (zie foto hierboven) die toen vervangen is door deze enkele - aquarel door H.J.M.Misset (SAA)

Dat kruiste de Kostverlorenvaart ongeveer bij wat nu de Overtoom is en ging aan de overzijde verder richting Amsterdam. Langs deze weg liep oorspronkelijk een sloot, die in het begin der 15e eeuw verbreed werd tot een vaart voor schepen, die Heiligewegsevaart en later Overtoomsevaart genoemd werd. Deze vaart eindigde tenslotte bij de Kostverlorenvaart en het gedeelte aan de overkant van deze vaart noemde men de Slotervaart. Die werd druk gebruikt door de tuinders uit de Slooterban die met schuitjes hun waren naar de stad brachten.

De Heiligewegsevaart was bedoeld om een snellere verbinding te krijgen met de meren en Leiden. Hierdoor voelde Haarlem zich ernstig benadeeld, daar het verkeer, dat voorheen via het IJ en het Spaarne ging, nu niet meer langs hun stad kwam, waardoor er een flink verlies ontstond als gevolg van het derven van de aanzienlijke tolgelden. Maar niet alleen Haarlem, ook het Hoogheemraadschap van Rijnland was verbolgen, dat nu via deze vaart het water van Amstelland op Rijnland geloosd werd en de Graaf van Holland, tenslotte, verbood de nieuwe vaarweg, omdat het een 'buytenweg' was, waarmee zijn tol werd ontweken. De Haarlemmers sloegen daarop in de Schinkel maar liefst 1434 palen de

grond in om zo de doorvaart te verhinderen en op last van de graaf van Holland werd vervolgens een dam gelegd tussen de Kostverlorenvaart en de Schinkel.

Na een eeuw van geharrewar over afwatering en vaarroutes kreeg Amsterdam in 1514 uiteindelijk toestemming van Het Hoogheemraadschap van Rijnland om een overtoom over de dam aan te leggen, alleen bedoeld voor kleine, lokale schepen. Een deel van de dam werd aan weerszijden schuin afgegraven en daarop werd een onderheid plankier aangebracht. De boten moesten door het verbod op windas en rollenbaan met mankracht over de overtoom getrokken worden. Niet snel daarna kwamen er zware palen met takels op de wal te staan, die een deel van

- ▲ 1904 - De Sloter zijde langs de Overtoomsevaart, met links het Aalsmeerder Veerhuis ofwel herberg De Bonte Os en rechts daarvan het Rechthuis dat afgebroken werd om de Bosboomstraat (sinds 1922 de Andreas Schelfhoutstraat) te kunnen rooien - gewassen tekening H.J.M. Misset (SAA)
- ▶ 1909 - De Kostverlorenkadijk, nu Baarsjesweg met nog eens de overhaal naar de Slotervaart - aquarel H.J.M. Misset (SAA)

de kracht overnamen, waardoor ook iets zwaardere schepen konden passeren. Grote schepen bleven verplicht de voorgeschreven vaarroute door Holland te volgen. Dat de scheepvaart hier zeer druk was, bewijst een verordening uit 1518, waarbij bepaald werd, dat de schepen, die kwamen laden of lossen, achter elkaar moesten blijven liggen en niet naast elkaar. Geen schip mocht een ander voorbijvaren naar de dam en wie het laatst aangekomen was, moest achteraan blijven liggen. Ook mochten er geen schepen aan de westzijde liggen, of bij de dam of overtoom, maar alle schepen moesten achter elkaar aan de oostzijde afmeren, om de andere zijde vrij te laten voor de doorvaart. Het zal er vaak wel rumoerig zijn toegegaan, want bij het drukke scheepvaartverkeer kwamen bovendien nog de vele Slotense groenteschuitjes, die volgela-

den met groente stadwaarts voeren.

Rond de overtoom ontstond de Dubbele Buurt, een levendig buurtje met veel werkgelegenheid, omdat de vracht van grote schepen hier overgeladen moest worden op kleinere en de trekschuitverbindingen naar Zuid-Holland hier hun begin- of eindpunt hadden. Aan de andere kant meerden de schuiten vanuit Amsterdam aan. Daar floreerden de vele herbergen en kroegjes weer wel bij. Zowel langs de Heiligeweg, de Veendijk en aan de overkant langs de Sloterweg ontstonden tussen de huizen en werkplaatsen tapperijen en naargelang de overtoom dichterbij was, stonden die ook dicht op elkaar gepakt.

Hier was het, dat hele families afscheid namen, alsof het een wereldreis betrof, van een zoon bijvoorbeeld die per trekschuit naar de Hogeschool

in Leiden vertrok. In die tijd, toen treinen, auto's en vliegtuigen nog onbekend waren, was een reis naar Leiden al een hele onderneming. Van de grote herbergen, annex veerhuizen is er vandaag nog slechts een over, namelijk de Bonte Os, beter bekend als het Aalsmeerder Veerhuis aan de Sloterweg, nu Sloterkade.

In de Napoleontische tijd werden door de Fransen, die zoals bekend niet veel ophadden met de adel, de grafelijke rechten afgeschafte en werd in 1809 de overtoom door een schutsluis vervangen. Met deze Overtoomse Sluis kwam een rechtstreekse vaarverbinding tussen enerzijds de Schinkel en anderzijds de Kostverlorenvaart en de Overtoomse Vaart tot stand en daarmee ook voor het regionaal verkeer. De sluis had een totale lengte van 144 meter, de schutlengte was 127 meter en de breedte

- ▲ 1808 - *Bouwbegin Overtoomse sluis - tekening Chr. Andriessen (SAA)*
- ▼ ±1820 - *De overhaal in werking, gezien naar de Slotervaart (SAA)*
- 1895 - *Prentbriefkaart van de overhaal, gezien over de Kostverlorenvaart (SAA)*

7,75 meter. Het te overwinnen hoogteverschil bedroeg circa 15 cm. De verbinding met de Slotervaart geschiedde op zijn beurt met een overhaal.

De Overtoomsesluis die tijdens de regering van Koning Lodewijk Napoleon was aangelegd, werd op 1 juli 1942 buiten gebruik gesteld, toen de nieuwe schutsluis tussen Nieuwe Meer en Schinkel in dienst werd genomen. Men begon toen met de afbraak, maar door de oorlog duurde het nog tot 1946, voordat de laatste resten van de oude schutsluis verdwenen waren. De oude sluis heeft altijd veel reden tot gemopper gegeven. Hij was klein en smal en daarbij kwam nog dat er een bocht in zat die de grotere schepen bij het schutten een hoop problemen opleverde. Hoewel de Overtoomsesluis reeds lang verdwenen is, is de benaming nog blijven voortleven en voor de Amsterdammers zal vermoedelijk de brug aan het einde van de Overtoom altijd wel die naam blijven dragen.

- ▲ 1941 - De laatste maanden van de Overtoomsesluis, overbodig geworden door inwerking treden van de Schinkelsluis aan het begin van de Nieuwe Meer (SAA)
- ◀ 1944 - Werkzaamheden aan de Schinkelkade, na de sloop van de Dubbele Buurt; rechts de Sloterkade (SAA)

